

ПАРА СПОРТ ТУРЛАРИ БЎЙИЧА МУРАББИЙЛАР МАЛАКАСИНИ ОШИРИШ ВА ҚАЙТА ТАЙЁРЛАШДА КАСБИЙ КОМПЕТЕНТЛИГИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ ОМИЛЛАРНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ

Д.Б. Вахобов

Паралимпия спорт турлари бўйича мутахассисларни тайёрлаш институти .
Қайра тайёрлаш ва малака ошириш жараёнини ташкил этиш бўлими бошлиғи
Тошкент шаҳри, Ўзбекистон

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7824316>

Аннотация Ушбу мақолада, пара спорт турлари бўйича мурабийларни тайёрлаш ва малакасини оширишда тренер-ўқитувчиларнинг касбий-компетентлигини ривожлантириш пара спорт турлари мурабийларининг касбий компетенциясини турли хил замонавий технологиялар асосида ўстиришни такомиллаштиришга урғу берилган

Калит сўзлар: пара спорт, тренер, касбий компетентлик, адаптив жисмоний тарбия, компетентлик, касбий-амалий, жисмоний имконияти чекланган, машғулот, мулоқат.

IMPROVING THE FACTORS OF PROFESSIONAL COMPETENCE FORMATION IN RAISING THE QUALIFICATIONS AND RE-TRAINING OF PARA SPORTS COACHES

Annotation: In this article was focused on the development of the professional competence of trainers-teachers in training and upgrading the qualifications of para sports coaches is emphasized on the improvement of the professional competence of para sports coaches on the basis of various modern technologies.

Key words: para sport, trainer, professional competence, adaptive physical education, competence, professional-practical, physically disabled, training, communication.

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ФАКТОРОВ ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ В ПОВЫШЕНИИ КВАЛИФИКАЦИИ И ПЕРЕПОДГОТОВКЕ ТРЕНЕРОВ ПО ПАРА СПОРТУ

Аннотация: В данной статье сделан на развитии профессиональной компетентности тренеров-преподавателей при подготовке и повышении квалификации тренеров по параспорту, сделан акцент на повышении профессиональной компетентности тренеров по параспорту на основе различных современных технологий.

Ключевые слова: параспорт, тренер, профессиональная компетентность, адаптивная физическая культура, компетентность, профессионально-практическая, инвалид, тренировка, общение.

КИРИШ

Долзарблиғи. Ўзбекистонда рўй бераётган ижтимоий-иқтисодий ўзгаришлар натижасида, бугунги кунда олий таълим тизимининг вазибалари, концептуал қоидалари, мазмуни ва структураси ўзгариб бормоқда. Олий касбий таълимни модернизация қилиш билан бир қаторда махсус педагогика, жисмоний тарбия каби ўқув юртлари битирувчиларининг касбий компетентлигига қўйилган давлат таълим стандартлари талабларни ошириш билан бирга амалга ошади.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 18 майдаги ПФ-5114-сон «Паралимпия ҳаракатини ривожлантиришга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида»ги, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2022 йил 14 октябрдаги ВМҚ-599-сон

«Ўзбекистон Миллий паралимпия қўмитаси ҳузуридаги Паралимпия спорт турлари бўйича мутахассисларни тайёрлаш институти фаолиятини ташкил этиш чора-тадбирлари тўғрисида»ги 2022 йил 3 ноябрдаги ПҚ-414-сон «Жисмоний тарбия ва спорт соҳасида кадрларни тайёрлаш ҳамда илмий тадқиқотлар тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги Қарори ҳамда адаптив жисмоний тарбия ва паралимпия спортни оммалаштириш соҳасидаги бир қатор меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатларда белгиланган вазифаларни амалга оширишда ушбу диссертация тадқиқоти муайян даражада хизмат қилади.

Дунёнинг етакчи таълим ва илмий тадқиқот ҳамда малака ошириш марказларида имконияти чекланган шахсларни жисмоний тарбия спортга жалб қилишда инновацион методлар, интерактив дастурий воситалар мазмунини кенгайтириш, тезкор ўқитиш моделлари, рефлексив технологиялар самарадорлигини ошириш, пара спорт турлари мураббийларининг касбий компетенциясини турли хил замонавий технологиялар асосида ўстиришни такомиллаштириш бўйича илмий тадқиқотлар олиб борилмоқда.

Ўзбекистонда таълим тизимини ўсиб келаётган ёш авлод таълим-тарбиясининг миллий ғоялари, талаблари асосида ташкил этиш, касбий копететлигини ривожлантириш, имконияти чекланган шахсларни пара спорт турлари орқали уларни жамият тараққиёти истиқболлари ва жаҳон андозаларига жавоб бера оладиган даражада бўлишини таъминлаш бугунги куннинг долзарб масаласидир.

ТАДҚИҚОТ МАҚСАДИ

пара спорт турлари бўйича тренерлар касбий-амалий тайёргарлигини ривожлантиришдаги омиллар ҳамда компетенциялар ва уларни ривожлантириш стратегияларини ишлаб чиқиш бўйича таклиф ва тавсиялар беришдан иборат.

ТАДҚИҚОТ ВАЗИФАЛАРИ

тренер фаолиятининг индивидуал жиҳатлари, шахсий сифатлари ҳамда касбий аҳамиятга эга бўлган хусусиятларнинг ўзаро боғлиқлиги ва алоқадорлигини аниқлаш;

тренерларни амалдаги тайёрлаш механизмлари асосида касбий-психологик тайёргарлигини ривожлантиришни таъминлашга йўналтирилган вариатив ахборот-услубий таъминотини тизимлаштириш ҳамда тренерларнинг касбий-психологик тайёргарлигини ривожлантириш моделини такомиллаштириш.

ТАДҚИҚОТНИНГ УСУЛЛАРИ

Илмий-услубий адабиётларни ўрганиш ва таҳлил қилиш, педагогик кузатув, педагогик назорат, педагогик тестлаш, антропометрия, машғулот жараёнининг таҳлили, педагогик тажриба, бошқарув усулларида фойдаланилди.

ТАДҚИҚОТ НАТИЖАЛАРИ ВА УНИНГ МУҲОКАМАСИ

Ўзбекистонда педагогик таълим соҳаси учун малакали кадрлар тайёрлаш муаммоси янги ижтимоий-маданий, иқтисодий ва сиёсий шароитларнинг шаклланиши, олий таълим вазифалари, концептуал қоидалар, мазмуни ва структурасидаги ўзгаришлар билан биргаликда кузатилади. Хорижий ва маҳаллий олимлар томонидан амалга оширилган тадқиқотлардан фарқли ўлароқ, мазкур тадқиқот иши тренерларни тайёрлашда касбий-психологик жиҳатдан ёндашилганлиги билан алоҳида ажралиб туради. Тадқиқотчилар асосан, тренерлар фаолияти учун шарт саналган касбий маҳорат, касбий компетентлик, касбий ташаббускорлик ва касбий ўзини-ўзи ривожлантириш каби жиҳатларга эътибор қаратишган. Бироқ, муаммонинг айнан биз томондан тадқиқ этилаётган жиҳати яъни тренерлар касбий-психологик тайёргарлигини ривожлантириш механизмларини

такомиллаштиришнинг педагогик-психологик масалалари етарлича тадқиқ этилмаган. Шу боис, мазкур тадқиқот иши, пара спорт турлари ва адаптив жисмоний тарбия соҳасида амалга оширилаётган тадқиқотлар учун янги назарий-амалий имкониятлар яратишга хизмат қилади.

Таълим тизимида тренерлар, тренерларнинг касбий копетентлигини ривожлантириш пара спорт турлари бўйича билимлари ва касбий жараёнга киришишга тайёргарлик масаласини педагогик жиҳатдан тадқиқ қилиш муаммоси республикамізда энг муҳим ўрин тутадиган адаптив жисмоний тарбия ва спорт соҳасидаги тадқиқотлардан бири саналади. Пара спорт тури тренерларнинг касбий-копететнлигини ривожлантириш механизмларини такомиллаштириш ва уни амалиётда жорий этилишининг педагогик нуқтаи назардан асосланишига ҳам хизмат қилади. Бундан ташқари, Пара спорт тури тренерларнинг касбий-копететнлигини ривожлантириш муаммосини спорт соҳасида фаолият юритадиган тренерларда ўрганиш билан бир қаторда катта ёшдаги тренерлар мисолида ўрганиш шу мавзу бўйича республикамізда амалга ошириладиган тадқиқотларга ёрдамчи механизм вазифасини ўташ имконини беради. Ўтказилган тадқиқот жараёнидан спорт фаолиятида ёш авлодни соғлом руҳда тарбиялаш жисмонан ва психологик жиҳатдан касбий тренерлик фаолиятини мустаҳкамлашга хизмат қилиши, шунингдек, жамият маънавиятини барқарорлаштиришда ҳар бир бўлажак тренерларнинг Пара спорт тури тренерларнинг касбий-копететнлигини ривожлантириш касбий-копететлик бўйиса билимларини шакллантириш қандай кечаётганлиги, яъни касбий тайёргарликни ўрганишда уларни қай тарзда муносабатларга киришаётганлиги, касбий мулоқот давомида юзага келадиган қийинчиликлардан муҳофазаланиш, шу билан бир қаторда тренерлик қобилиятларини ривожлантиришда Пара спорт тури тренерларнинг касбий-копететнлигини ривожлантириш хусусиятларнинг роли қандай эканлиги кузатилди.

Шу нарсани қайд этиш жоизки, спорт фаолияти билан боғлиқ муаммоларни ҳал қилишда жаҳонда кўп мартаба тажриба ва синовлардан ўтган методика ва сўровномаларни танлаш ва уларни татбиқ этиш тадқиқотни амалга оширувчи изланувчиларнинг олдиға мураккаб вазифаларни қўяди. Бизнинг танлаган тадқиқот мавзуимизга доир қилинган тажрибалар тадқиқотимиз учун ўзига хос методик асос вазифасини инобатға олган ҳолда изланишларимизга аниқлик киритиб борамиз.

Пара спорт тури тренерларнинг касбий-копететнлигини ривожлантириш уларни қайта тайёрлашни такомиллаштириш муаммоси адаптив жисмоний тарбия ва спорт ҳамда паралимпия характери фанларининг умумий маҳсули саналади.

Пара спорт тури тренерларнинг касбий-копететнлигини ривожлантириш мураббийнинг мураббийлик қобилиятлари ҳақидаги тасаввурларини ўлчаш воситаси

Беш ўлчовдан иборат бўлган мураббийлик компетенсияси шкаласи мавжуд соҳадаги бўшлиқни тўлдиришга ёрдам бериш учун ишлаб чиқилган ва синовдан ўтган

1. Ўзаро муносабатларни яратиш,
2. Мулоқотда диқаттни тортиш кўникмалари,
3. Мулоқотга таъсир қилувчи кўникмалар
4. ўрганиш ва натижаларга кўмаклашиш
5. масъулиятни аниқ кўрсатиш.

Ўзаро муносабатларни яратиш

Мураббийлик муносабатларининг асл моҳияти ўзаро муносабатларга асосланади.

Ўзаро муносабатлар - бу асосға қурилган муносабатлар

мураббийни ҳурмат билан тушуниш ва сезгир тинглаш ва ўзаро муносабатда бўлиш. Бундай муносабатларни яратиш учун мураббий аввало ўзи ўзига ишониш ўз-ўзини ҳурмат қилиш ва ҳуқ-атвори билан наъмуна бўлиши керак.

Мулоқотда диққатни тортиш кўникмалари

Тинглаш қобилияти мураббийликнинг асосий усули ҳисобланади. Мураббийнинг диққатни тортиш кўникмалари спортчига у мураббийнинг тўлиқ эътиборини қаратганлиги ҳақидаги таассурот қолдириши керак.

Кўрган, эшитган ва тушунган. Фаол ва пасив тинглаш қобилиятлари муҳим аҳамиятга эга, чунки улар спортчига имкон беради диққат марказидаги ишни муҳокама қилиш ва ўрганишни давом эттиради. Шунинг учун, асосий компетенция мураббийлар учун – бу спортчи билан мулоқотда диққатни тортиш кўникмаларидан фойдаланиш қобилиятидир.

Мулоқотга таъсир қилувчи кўникмалар

Мураббий ҳақиқатан ҳам спортчининг нуқтаи назарини эшитган ва тушунганида, мураббий янада очикроқ ва ўзгаришларга тайёр бўлади. Мураббийнинг таъсир қилиш қобилиятлари янги истиқболларни кашф қилиш учун спортчининг нуқтаи назарига таъсир қилиши керак. Бу ўзгаришларга эришиш учун спортчининг мотивацияси ва ҳатти-ҳаракатларига таъсир қилиши керак. Сўраш очик саволлар (ким, нима, қандай, қаерда ва қачон сўроқдан бошланади) чунки бундай саволлар спортчидан тавсифловчи ва батафсил жавоб олишга ундайди. Тавсиф ва батафсил жавоблар спортчининг хабардорлигини ошириш имкониятига эга. Мураббийлар учун яна бир малака – бу кучли сўроқ қилиш каби таъсир кўрсатиш қобилиятларидан фойдаланиш.

Ўрганиш ва натижаларга кўмаклашиш

Иштирокчи ҳуқ-атвор мураббийни фаол бўлишга, иштирок этишга ва ҳаракат қилишга ундаши керак унинг ўқув жараёнида иштирок этиш. Шундай қилиб, бу жараёни осонлаштирадиган мураббийнинг ҳатти-ҳаракати. Мақсад диққат марказида бўлган ишни турли нуқтаи назардан ўрганишдир, шунда мураббий ўзининг ушбу ҳолатга бўлган муносабати ва вазиятда ўсиш ва ўрганиш имкониятларидан хабардор бўлади. Мураббийлар учун яна бир муҳим компетенция бу ўрганиш ва натижаларга эришишда спортчига кўмаклашиш ва натижага эришишни осонлаштириш қобилиятидир.

Масъулиятни аниқ кўрсатиш.

Иштирок этиш кўникмаларидан кенг фойдаланиш, айниқса суҳбат бошида, мураббийни очик гапириш ва диққат марказида бўлган ишни ўрганишга ундайди. Ишни чуқурроқ тушунишга эришиш учун таъсир қилиш кўникмаларидан фойдаланилади ва мураббий ҳам, спортчи ҳам иш ва унинг шаклланишини яхшироқ билишга эришади. Бу иккаласига масъулиятни ўз зиммасига олишга ва иш бўйича мақбул қарорлар қабул қилишга тайёр бўлишга ёрдам беради. Огоҳлик ўз таълимида масъулиятни ўз зиммасига олиш учун зарур шартдир. Спортчилар учун мураббий ўз ўқув жараёнида масъулиятли эканлигини тушунтириши жуда муҳимдир. Шундай қилиб, мураббийнинг яна бир асосий компетенцияси мураббий ва спортчи ўртасидаги масъулиятни аниқ кўрсатиш қобилиятидир.

Мураббий ва спортчи ўртасидаги ўзаро тушуниш муносабатлари ўсиш ва ривожланишни рағбатлантириши керак. Ўзаро муносабатлар мураббийлар ва спортчиларнинг ҳис-туйғулари, фикрлари ва ҳатти-ҳаракатлари ўртасидаги ўзаро боғлиқлик билан белгиланади. Спортда умумий тушунишнинг аҳамияти 3+1

конструкцияларини ўрганиш орқали таъкидланади: яқинлик, мажбурият, кўшимча ва ҳамкорлик. Яқинлик - бу мураббий ва спортчининг қай даражада боғланганлиги ёки уларнинг ҳиссий боғлиқлигининг чуқурлиги. Мажбурият мураббийлар ва спортчиларнинг вақт ўтиши билан ўзларининг спорт ҳамкорлигини сақлаб қолиш ниятини ёки истагини акс эттиради. Тўлдирувчи мураббий ва спортчи ўртасидаги ўзаро таъсир ҳамкорлик ва самарали деб қабул қилинадими ёки йўқлигини аниқлайди ва коориентация ўхшашлик ва қатъий тушуниш даражасини белгилайди.

ХУЛОСА

Ишонч ва ҳурмат, хулқ-атвори каби муносабатлар масалаларига эътибор қаратадиган мураббийнинг касбий компетентлиги ривожланганлигини кўрсатади, савол-жавоб, фаол иштирок этиш ва ўрганиш ва натижаларга кўмаклашиш ва ўзаро ишонч спортчининг ўқув жараёнидаги масъулияти муваффақиятли муносабатларни ўрнатиш учун муҳим ҳисобланади.

Пара спорт турларидаги мураббийлар ва спортчилар ўртасида. Шундай қилиб, ушбу тадқиқот натижалари шуни кўрсатадики, спортчилар кўпроқ

спортдаги ўзларининг ютуқларидан қониқиш ҳосил қилган ҳолда, бу турли ўлчовлар бўйича ўз мураббийларини юқори баҳолайдилар.

Мураббийларнинг спортчилар ривожланишига потенциал таъсири кейинги тадқиқотлардан фойда келтиради. Ҳозирги тадқиқот спорт бўйича мураббийлик тадқиқотларига ҳисса қўшади ва ушбу масала бўйича эмпирик тадқиқотлар адабиётини кенгайтиради.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Paralimpiya harakatini rivojlantirish"ga doir qo'shimcha chora-tadbirlari to'g'risidagi PQ-5114-son qarori 2021 yil 18 may.
2. "O'zbekiston Milliy paralimpiya qo'mitasi huzuridagi Paralimpiya sport turlari bo'yicha mutaxassislarni tayyorlash instituti faoliyatini tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-599-son Qarori 2022 yil 14-oktyabr.
3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Жисмоний тарбия ва спорт соҳасида кадрларни тайёрлаш ҳамда илмий тадқиқотлар тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПҚ-414-сон 2022 йил 3 ноябр.
4. Абдиев А.Н. Яккакураш спорт турларида ихтисослашувчи талабаларда тренернинг касбий кўникмаларини шакллантиришнинг илмий педагогик асослари.: Дисс. д-ра пед. наук. –Тошкент. ЎзДЖТИ, 2004. – 158 б.
5. Корх А.Я. Тренер: деятельность и личность : Учебное пособие. -М.: Терра-Спорт, 2000. –120 с.
6. Лалаян А.А. О типологии тренеров в связи с особенностями их деятельности. Теория и практика физ. культуры. – 1981. – № 6. – С.12